

# Fairtrade City

## En möjlighet för din kommun

**Datum:** Torsdagen den 10 oktober

**Tid:** 9.15 – 12.30

**Plats:** Vänersborg

### Välkommen

Anders Forsström, kommunfullmäktiges ordförande i Vänersborg hälsar välkommen till Vänersborg. Idag är det 12 kommuner i Västra Götaland och 59 kommuner i Sverige som är certifierade Fairtrade City. Anders uppmanar alla att nominera butiker till Årets schysstaste butik 2013 och önskar en bra Fairtrade dag.

### Vad är Fairtrade och Fairtrade City, Johannes Hartvigsson, Fairtrade Sverige

Fairtrades vision är att skapa en hållbar och rättvis världshandel där producenter har möjlighet att påverka sin framtid. Målet är att säga ”Hej då till fattigdom”. Fairtrademärket är en bild av en arbetare – ska påminna om att vissa kriterier för arbetarna är uppfyllda. Kriterierna är både sociala, miljö och ekonomiska kriterier. På den svenska marknaden är ungefär 70% av alla Fairtradeprodukter ekologiska produkter, men Fairtrade i sig är ingen miljömärkning. Det finns dock miljökritierier, men också sociala kriterier som semester, mammaledighet och motverkande av barnarbete. Starkaste kriterierna är dock ekonomiska – d v s t ex att det är en lön som gör att man har råd att ha mat på bord och att det finns en fairtradeprämie som kan användas till t ex skolor, sjukhus etc.

Det började i en liten källare i en by i England - där de ville göra något mer för kakaoodlare och andra producenter i fattiga länder. 2000 utropade Garstang sig till världens första Fairtradesamhälle. November 2001 blev Garstang världens första Fairtrade Town. Idag finns över 1300 Fairtrade City. 17 oktober diplomerar Lidköping som den 60:onde Fairtrade City i Sverige (och den 13:onde i Västra Götaland).

Den största styrkan med Fairtrade City är att det inte bara handlar om kommunen utan också om näringslivet, kyrkor, studieförbund och att skapa ett nätverk/forum för Fairtradefrågor i samhället. När alla aktörer kan samlas och samverka kring målet att bekämpa fattigdom så kan mycket ske.

Fem kriterier för en Fairtrade City:

1. Ställ krav i upphandlingen
2. Skapa ett lokalt nätverk
3. Arbeta för att det finns tillgängliga produkter i butikerna
4. Företagens ansvar – att arbetsplatserna erbjuder produkterna
5. Aktivt informationsarbete

Ribban för deltagande ligger inte jättehögt från början – utan det handlar om att bli lite bättre hela tiden. Ofta börjar man med kaffe, bananer och te t ex i den offentliga upphandlingen – för att sen fylla på med fler produkter.

Idag finns över 1,3 miljoner odlare i 70 länder, 1149 producentorganisationer och över 80 miljoner euro betalades i fairtradepremie. Även i Sverige har det varit en fantastisk utveckling – på två år har Fairtradepreminen fördubblats och är nu uppe i nästan 29 miljoner kr. Svensken lägger idag ca 164 kr per person och år på Fairtradeprodukter, Storbritanniens motsvarande siffra är över 300 kr – en framtida utmaning.

Den 17 oktober är det Fairtrade Challenge – femte året i rad där så många personer som möjligt i Sverige ska fika på minst en Fairtradeprodukt. Förra året fikade 615 000 svenskar. Ett enkelt och bra första steg att ta.

### **Kommunens etiska direktiv, Monica Hansson, kommunalråd och Jonas Fredriksson Cekar, livsmedelsupphandlare, Trollhättans Stad**

Kommunerna har fått nya och kraftfulla möjligheter att ställa nya krav på upphandling – nu kan vi, förutom bästa kvalitet till lägsta pris, också prata om andra samhällseliga mål som miljö och sociala krav. I Trollhättan har man i mål- och resursplanen beslutat sig för att prata om sociala aspekter av hållbarhet och föra ut detta ned till arbetsplatserna. Omtanke, utveckling och livskvalitet – är de tre orden som Trollhättan arbetar med i detta arbete. I portalen pratas också mycket om trygghet, rättvisa och solidaritet. Programförklaringen är enkel att överföra till de krav som Fairtrade och Fairtrade City står för.

I Trollhättan har det tagits beslut om att öka kommunens inköp av etiska produkter. På kaffe är målsättningen att uppnå 95% etiskt kaffe och där är man nästan i hamn.

Från mål- och resursplanen har upphandlingsavdelningen arbetat med målsättningen och tagit ned den till att vi ska ha etiska produkter till rätt pris – och jobbar nu med att hitta de produkter i upphandlingen där dessa krav kan hittas. Två exempel : Vid större arbeten ska entreprenörer ha praktikplatser som ger personer som står långt ifrån arbetsmarknaden möjlighet att komma tillbaka till arbete. I livsmedelsupphandlingen – ca 16% eko idag och 3 % etiska. Utmaningen är att hitta etiska produkter som är möjliga att använda i den offentliga verksamheten.

### **Kommunens arbete med FairtradeCity, Åsa Olsson, samordnare FairtradeCity, Trollhättans Stad och Pia Essunger, samordnare Fairtrade City Härryda kommun**

Fairtradecityarbetet kan se väldigt olika ut i olika kommuner, vilket Härryda kommun och Trollhättans Stad är exempel på.

Trollhättan, Vänersborg och Uddevalla jobbar mycket tillsammans – alla tre kommuner har diplomerat sig på nationaldagen men åren efter varandra. Starten är ofta att det kommer en motion till kommunen som politikerna tar ställning till. För att bli Fairtrade City behöver kommunen fatta egna beslut på hur kommunen ska arbeta med de här målen, stadshuset ska fika fairtrade mm. Att ha en styrgrupp är en väldigt viktig del av arbetet.

I Härryda kommun utsågs styrgruppen genom att kommundirektören, som var initiativtagare efter motionen, startade en arbetsgrupp tillsammans med miljösamordnaren och Fairtradesamordnare för att utse en styrgrupp. Både externa och interna personer skulle finnas med i styrgruppen. De personer från föreningar, kyrkor, offentligt anställda, politiker etc som sitter i styrgruppen har ett mandat att sitta i

styrgruppen och att agera utåt. Styrgruppen har via en framtidsverkstad arbetat fram vad det är så viktigt med Fairtrade i kommunen.

Viktigt att klargöra uppdraget, mandaten, arbetsresurser etc som finns för styrgruppen så att alla vet vad som förväntas av en. När man får diplommet i handen känns det som om man är i mål- men det är då det verkliga arbetet börjar.

Uppdraget att vara samordnare är det ofta en kommunal tjänsteman som innehar, men det kan vara olika tjänstemän – t ex folkhälsostrateg, miljöstrateg eller konsumentrådgivare. Det finns också i en del fall samordnare som inte jobbar på kommunen.

#### *Tänk på*

- Avsätta tid för en tjänst – 10-30% är egentligen för lite tid för en tjänst. Det tar tid att besöka butiker, prata med tjänstemän, ta fram informationsmaterial.
- En pengapott behövs. De flesta av Fairtradesamordnarna ”trollar med knäna”.
- En aktiv och engagerad styrgrupp (Härryda har också en samordningsgrupp som träffas före och mellan styrgruppsmötena och som blir fler som kan hjälpa åt)
- Ambassadörer – viktiga vid genomförandet av informationskampanjer
- Politikerna måste ha sagt hur de vill arbeta
- Producenterna – som kommer och berättar om vad fairtrade betyder för dem. Människorna bakom!

I Västra Götalands län är det idag 12, snart 13 kommuner som är Fairtrade Cities som träffas internt. De som är på väg att bli Fairtrade city får stöd från övriga kommuner. Sen i våras har vi en gemensam samordning för Fairtrade Cities genom Kommunnätverket för hållbar utveckling inom Hållbar utveckling Väst.

Många arrangemang genomförs i Västra Götaland för att uppmärksamma fairtradearbetet. Inför 17 oktober i år har upphandlingsavdelningen skickat ut ett mail att det finns etiska produkter inom kommunens upphandling och uppmanat alla att fika på Fairtradefikadagen. Ett tips är också att haka på andra arrangemang.

Åsa och Pia avslutar med att uppmana alla att vara med och ta ett steg för rättvis handel.

#### **Marknadsvärdet av ett hållbarhetsperspektiv, Katarina Thorstensson, Göteborg och Co**

Göteborg och Co har till uppgift att markandsföra och medverka i utveckling av Göteborg som turist-, mötes och evenemangsstad. Affärsidén är att vara en samverkansplattform för evenemang och ha ett långsiktigt hållbart perspektiv.

Sustainable Gothenburg sattes igång hösten 2010 – det handlar om att göra Göteborg till en hållbarare destination för möten och evenemang. Kraven på hållbarhet på möten och evenemang har ökat under de senaste åren. Målet är att Göteborg ska vara bland de världsledande destinationerna inom detta område.

Arbetet startade med att se hur det såg ut i Göteborg. Redan innan projektet startade så hade 74% av Göteborgs hotell någon form av tredjepartscertifiering (jämfört med Köpenhamn som efter sitt arbete hade 65% tredjepartscertifierade hotell). Ett råd med representanter för hotell, restauranger, taxi, kollektivtrafik och andra som är inblandande i mötesverksamheten bildades. Idag är det 90% av Göteborgs hotell som har tredjepartscertifiering, spårvagnarna går på ”finel”, de största konferensanläggningarna är certifierade osv.

Det är det gröna som varit i fokus länge – men det blir allt tydligare att det är människan som står i centrum och de sociala aspekterna blir allt viktigare. Göteborg & Co använder Fairtrade City i bud när de försöker få en större arrangemang till stan. Ger ett viktigt signalvärde och en helhetsbild till det som ska förmedlas.

Inomhusem i friidrott 2013 är ett exempel där målet var att skapa en banbrytande friidrottsevenemang över förväntan. Tre huvudsakliga strategier: Använda senaste teknik, Skapa en upplevelse för hela familjen, Lyfta hållbarheten till en ny nivå.

Ett världslevande hållbart evenemang. I friidrott tränar tjejer och killar tillsammans, billigt – ingen speciell utrustning behövs för att starta, och många åldrar som kan delta. Göteborgs Stads miljödiplom användes för arrangemanget, men kompletterades genom att använda en ny hållbarhetsstandard för evenemang och möten och man använde sig av Fairtrade City i Göteborg i samarbete med konsument- och medborgarservice i Göteborg.

Ambitionen är att alla evenemangen ska ha kombodiplomering – miljödiplom och Fairtradediplom – för att ha en hög lägsta nivå.

Varför gör Göteborg & Co detta?

- Resurseffektivitet
- ”License to operate” (att man stödjer lokalsamhället)
- Konkurrensfördel
- Affärsmöjlighet (ex sponsorer på friidrottsem som vill associera til värdet)
- Stärka varumärket
- Engagemang och mening (medarbetare och intressenter får ett stort meningsfullt engagemang)

### **Etiska krav i kommunal upphandling, Mathias Sylwan, Sveriges kommuner och landsting**

Etisk hänsyn – varor som man köper har framställts under arbetsförhållanden som är etiska – dvs grundläggande ILOkommensionen (t ex förbud mot barnarbete etc).

Får kommuner och landsting upphandla rättvisemärkta varor? Ett pm från juni 2006 kom fram till att det finns utrymme att ställa sådana krav. När man ställer krav i offentlig upphandling måste varan ha ett samband med de krav man ställer. Det innebär att man måste kunna mäta på varan att kraven uppfylls, ex. miljöfordon – kan mätas vilka utsläpp den ger. Att arbeterna fått engagera sig fackligt är dock svårt att mäta genom en analys av varan.

Det finns en utbredd frustration över lagen om offentlig upphandling – som t ex kan läsas i en debattartikel i dn: <http://www.dn.se/debatt/offentlig-upphandlingar-byrakrati-till-ingen-nytta/>

<http://www.di.se/#!/artiklar/2012/8/30/debatt-domstolrarna-klarar-inte-jobbet> - en debattartikel från SKL som handlar om hur domstolarna övertolkar lagen, t ex att man inte får ställa djurskyddskrav vid upphandling av livsmedel. Ett annat exempel är Stenungssund som inte fick direktupphandla tillfällig skolskjuts när den tidigare upphandlingen inte gick vägen.

I en offentlig upphandling kan upphandlingen inte fråga efter en speciell märkning (Fairtrade) men de bakomliggande kriterierna som finns bakom Fairtrade får man ställa dem kraven? 2006 vågade man inte säga det. Men nu har det kommit ett antal klargörande domar, bland annat Fairtradedomen från EU-domstolen 2012.

Fairtradedomen handlar om en holländsk region som skulle handla upp leasing och drift av underhåll av kaffeautomater inklusive påfyllning av kaffe. Krav ställdes på att kaffet som leverades skulle vara etiskt och att leverantören skulle bidra till att förbättra kaffemarknaden ur hållbarhetssynpunkt. Kommissionen i Bryssel stämmer Holland inför EU-domstolen för att de inte får ställa sådana krav. Det första EU-domstolen gör är att titta på kraven på leverantören – här är kraven större – kravet som är ställt på leverantören inte får ställas och dessutom var kravet för luddigt ställt. Kravet på kaffe/te/kakao med viss märkning – det var inte heller bra så EU-domstolen – man får inte kräva att en vara har en viss märkning. Vill man ställa krav måste man säga vilka egenskaper varan ska ha och att man ska kunna avkräva bevis för att de uppnår dessa egenskaper (däremot inte på att det ska vara en viss märkning). I domen står ...”det finns således, i princip, inga hinder för att använda ett kriterium som innebär att en vara ska komma från rättvis handel”.

Därmed finns ett kvitto på att bara man gör rätt så får man fråga om en vara som har samma kriterier som

Slutsats:

Upphandlingsreglerna är en procedurlagstiftning som ger upphandlande myndigheter stor frihet att bestämma vad man vill upphandla, men mindre frihet att bestämma hur eller från vem man vill upphandla.

SOU 2013:12 ”Goda affärer – en strategi för hållbar offentlig upphandling” – en utredning ledd av Anders Wiikman. En viktig del av uppdraget var att lägga förslag på hur man kan använda den offentliga upphandlingen för att nå ökad hållbarhet. Förslag från denna utredning är : Upphandlande myndigheter och enheter kan, under vissa förutsättningar, ta miljö- och social hänsyn som går längre än EU-lagstiftningen på det aktuella området. Det samordnade upphandlingsstödet (alternativt Miljöstyrningsrådet) ges ansvaret att utforma miljökravpaketet för de vanligaste produktområdena. Det samordnade

upphandlingsstödet ges ansvaret att utveckla kriterare för socialt ansvarsfull offentlig upphandling samt att beskriva lämpliga upphandlingsmetoder.

EU har också nyligen antagit nya direktiv för offentlig upphandling (antas formellt i december) – här betonas möjligheterna att ta social hänsyn och hänsyn till miljöaspekter och livscykelkostnaderna. Den offentliga upphandlingen lyfts fram som ett viktigt styrmedel för att uppnå Europa 2020-strategin för en smart och hållbar tillväxt.

Den 11 september beslutades att upphandlingsstödet ska placeras hos Konkurrensverket från 1 juli 2014. Detta innebär t ex att miljöstyrningsrådets del hamnar hos Konkurrensverket.

Om ni som kommun ska ställa krav om de bakomliggande kriterierna från Fairtrade – ring Mattias så kan vägledning ges!

Miljöstyrningsrådet har exempel på hur man kan ställa etiska krav på produkter på sin webbplats – dessa har till exempel Dalslandskommunerna använt sig av i sin upphandling av etiskt märkta bananer, te och kaffe.

### **Fairtrade gör skillnad – erfarenheter från kakaoplantager i Ghana, Peter Akortsu, House of Fairtrade Sverig**

Fairtrade Sverige importerar fairtradevaror till Sverige. Peter har också jobbat på kakaoplantager i Ghana tidigare och berättar om vad Fairtrade betyder för de som arbetar på kakaoplantagerna.

Ghana är den nation som producerar näst mest kakao i världen. Det tar fem månader från blomning till dess att det är dags att skörda. Och det tar mellan 5-10 år från det att kakaobönan planteras till dess att det är möjligt att skörda. Kakaobönan i sig själv är väldigt bitter jämfört med den chokald vi köper i affärerna här. Bönerna fermenteras i en vecka på farmen, och efter en vecka så transporteras det till hemmen där de torkas på en matta och sen säljs det vidare.

Utmaningar; det är små familjeodlingar, dålig jord för odling, hög analfabetism, dåligt transportssystem, mm.

Peter berättar om en ordinär kakaofamilj som ofta bor flera km bort från närmaste by. Dricksvatten tar de antingen från regnvatten eller från floden. Föräldrarna har lämnat odlingen för att försöka få jobb i staden och barnen bor med sina mor/farföräldrar. I arbetet klättrar man på träd och använder manchetes för att skörda kakaon. Vädret är omväxlande – sol/regn/sol/regn. Inga hushållsmaskiner som tvättmaskiner etc finns.

Det finns också byar där det bor ca 10 familjer dit kakaobönerna förs efter de fermenteras. Det är långt från odlingen till byn och det är tungt och svårt att transportera kakaobönerna till byn. Om det i verkligheten väger 64 kg – så när de ska sälja det hos köparen så väger det på köparens värt 54 kg eftersom vägen ofta manipuleras.



Människorna som idagsläget bor på kakaofarmarna börjar bli gamla och mängden kakao som förbrukas årligen går uppåt – men nu när kakaobönderna blir äldre finns ingen som kan producera kakao åt oss.

Kuapa Kokoo har 83 000 medlemmar från mer än 1500 byar som medlemmar i ett kooperativ. Nationella ledare, och distriktsledare och byledare har valts inom kooperativet. Varje by kan nominera två personer (en man och en kvinna) och dessa möts på delegatkonferenser. Idag är det fem kvinnor och sex män som är distriktsledare och det är en kvinnlig högsta ledare. Och val hålls var fjärde år.

För kakaoodlarna betyder fairtrade att de får egen makt med möjlighet till demokrati och där kvinnorna har möjlighet att ha en hög position i systemet. De får också ett minimipris och en premie och har möjlighet att bilda partnerskap genom säljkedjan. Det garanterade minimipriset gör att odlarna får ett fast minimipris även om världsmarknadspriset tillfälligt går ned. Det är ju samma bakomliggande jobb som ligger bakom varje böna vid varje tillfälle – oavsett vilket världsmarknadspriset är.

Fairtrade hjälper producenterna och har en långsiktighet. Pengarna från kakaoförsäljningen används för att investera för framtiden i byarna för att till exempel lära kvinnorna tillverka saker som kan säljas på marknaden, utbildning av barnen, bygga skolor och kunna ge barnen som bor långt bort från skolan cyklar så att de kan ta sig till skolan och att lärarna får en bostad, borrhål för vatten, hälsovård.

Nästa gång du handlar – titta efter Divine när du handlar i affären!

Bombolulu – är ett kooperativ för handikappade som skapar smycken av läskdrycksburkar. Och det finns många andra bra Fairtradeprodukter ute i affärerna som gör skillnad om ni köper!

## Frågestund

*Om man ska bli en Fairtrade City – vad krävs för att ha arbetsplatser som har Fairtrade – måste de ha en personalmatsal?*

Det är fikarummet som räknas – behöver inte vara en personalrestaurang utan lika gärna en kaffeautomat. I Trollhättan uppmuntrar man företag när man är ute på företag i olika sammanhang och frågar om de fikar Fairtrade. Något år har också riktade utskick gjorts till banker och försäkringsbolag. Men det bästa brukar vara att fråga när man ändå möter ett företag. I Uddevalla sponsrade kommunen och kaffebolaget Studieförbundet med kaffe och fika och sen ringde Studieförbundet runt till företag och frågade om de fick bjuda på fika – och då kom de samtidigt ut och berättade om Fairtrade. I Skövde (som inte är Fairtrade City) pratade de med Jobbmail som leverar kaffe till kommunhuset – och då kunde de svara på hur många arbetsplatser de levererade Fairtradekaffe till. I Sjöfjärden har man gått till den lokala tidningen. I Karlstad har man haft formulär på hemsidan och har även informationsträffar på de kommunala arbetsplatserna. Även

styrgruppen kan vara en bra verktyg. Ett sätt kan också vara att företag och kommuner ställer krav på sina samarbetspartners.

*Minimininån på lönen – men finns det någon diskussion hos Fairtrade Sverige om att lönen egentligen är för liten att leva på?*

Det här är något man arbetat internationellt med väldigt länge och just nu pågår revideringar av detta kriterie som idag är att det ska finnas en minimilön och att det ska finnas en strategi för att den ska bli en levnadslön. Där är det en bit kvar innan vi når hela vägen fram.

*Kan man bli av med sin Fairtrade Citystatus?*

Ja – det kan man – har inte hänt än i Sverige men internationellt. Det finns ett krav på att gå framåt – men om man backar så finns risken. Ofta får man ett påpekande och möjlighet att rätta till detta.

*Att få grå starr – är det något speciell för kakaobönder?*

Mest är det bräck som är den vanligaste sjukdomen eftersom de lyfter tungt, men grå starr är vanligt men inte förknippat med just kakaoodlingen.

## **Avslutning**

Tillsammans – det offentliga och privata – kan vi göra väldigt mycket!